

СУПЕРЕЧНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЇХ ВИНИКНЕННІ

Розкривається суть та наслідки суперечностей економічного розвитку регіонів України, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності. Аналізуються їх особливості та зв'язки з системними суперечностями економічного розвитку.

Раскрывается суть и последствия противоречий экономического развития регионов Украины, которые возникают при осуществлении инвестиционной деятельности. Анализируются их особенности и связи с системными противоречиями экономического развития.

Essence and consequences of contradictions of economic development of regions of Ukraine, which arise up during realization of investment activity, opens up. Their features and copulas are analyzed with system contradictions of economic development.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, суперечність, економічний розвиток, регіон.

Останнім часом загострилися суперечності економічного розвитку регіонів України в результаті недостатньо обґрунтованої та незначної за обсягами інвестиційної діяльності. Негативними соціально-економічними наслідками такої ситуації у найближчому майбутньому можуть стати поглиблення диспропорцій у розвитку регіональних суспільних систем. Ось чому вивчення таких суперечностей є не просто актуальним, але вкрай нагальним завданням. У світлі сказаного ця стаття є актуальною і своєчасною.

Вивчення найрізноманітніших проблем соціально-економічного розвитку регіонів перманентно перебувало й перебуває в центрі уваги таких відомих вчених, як Е.Алаєв, О.Амоша, Г.Балабанов, О.Крайник, Н.Кузнецов, Л.Кузьменко, А.Маршалова, В.Мікловда, О.Новоселов, В.Нудельман, Н.Павліха, В.Павлов, Д.Стеченко, Л.Тарангул, М.Чумаченко, Л.Шевчук, М.Янків та ін. Вивченню поширених у період кризи і посткризовий період суперечностей економічного розвитку регіонів України присвячені дослідження В.Гейця, В.Семиноженка, Б.Кваснюка, Я.Жаліла та ін. Але в публікаціях згаданих вчених недостатньо уваги приділено висвітленню ролі інвестиційної діяльності у виникненні суперечностей економічного розвитку регіонів України.

Слід зауважити, що нині є ціла низка публікацій вчених, в яких має місце ототожнення проблем з суперечностями. Наприклад, стаття Л.Возної, згідно з назвою, мала б бути присвячена основним суперечностям та перспективам використання соціально-економічного потенціалу регіонів України, а насправді в ній акцентується увага на проблемах недовикористання соціально-економічного потенціалу регіонів України, безперспективності орієнтації на застаріле обладнання, дешеvu робочу силу та експлуатацію природних ресурсів та на актуальності активізації використання ресурсів, які мають інноваційну, інформаційну, екологічну та інституційну природу [2]. Водночас у праці С.В.Мочерного та М.В.Довбенко «Економічна теорія» розкривається суть

поняття «суперечності», що доцільно використати при висвітленні подібних питань [4]. Отже, сьогодні важливо дослідити власне ті суперечності економічного розвитку регіонів, які виникають під впливом інвестиційної діяльності, розкрити їх суть, особливості виникнення та можливості пом'якшення і нейтралізації.

Ось чому метою цієї статті є окреслення суперечностей економічного розвитку регіонів, які виникають у результаті непродуманої щодо концентрації, недостатньої за обсягами та невідповідної до стратегії соціально-економічного розвитку України інвестиційної діяльності, а також пропозицій щодо усунення цих суперечностей. У найширшому сенсі «суперечність» - становище, за якого що-небудь одне виключає інше, несумісне з ним або протилежне йому; невідповідність чого-небудь чомусь; протиріччя або протилежність інтересів [1].

Економічні суперечності, згідно з С.Мочерним та М.Довбенком, - це об'єктивні суперечності, властиві економічним явищам і процесам, форма зв'язків і відносин між протилежними сторонами (їх елементами, властивостями, тенденціями та ін.) всієї економічної системи та кожного явища або процесу зокрема [4]. На їх думку, повніше, системно сутність економічних суперечностей розкривають виконувані ними функції, їх окремі важливі властивості. Так, С.Мочерний і М.Довбенко стверджують, що суперечності передусім є джерелом саморуху економічної системи (в тому числі її окремих елементів тощо), її рушійною силою. Вони акцентують увагу на тому, що визначення сутності економічних явищ і процесів через категорію суперечності найглибше, воно охоплює ядро сутності, сутність другого, третього і вищих порядків. Тому другою функцією економічної суперечності є вираження істинної сутності речей, явищ, процесів. У цій функції конкретизовано гносеологічний аспект (з погляду теорії пізнання) економічної суперечності [4].

Крім того, як підкреслюють С.Мочерний і М.Довбенко, суперечність є формою зв'язків і відносин між протилежними сторонами, їх якостями, властивостями, ознаками, тенденціями тощо. Економічні суперечності зумовлені загальними зв'язками, залежностями й обумовленостями всередині економічної системи, взаємодією різних сторін, властивостей, тенденцій, якостей тощо у межах суперечностей. Рух внутрішніх суперечностей через взаємодію протилежних сторін можливий лише тоді, коли такі суперечності існують одночасно, а кожна суперечність містить у собі власне заперечення, коли це сторони однієї сутності. Кожна економічна суперечність проходить у своєму розвитку такі етапи: тотожність, відмінність, суперечність, конфлікт і ступінь розв'язання суперечності, перехід у вищу форму свого руху. На кожному з них якісно змінюється характер взаємодії протилежних сторін. Протилежні сторони, властивості, ознаки, тенденції економічної суперечності взаємодіють у процесі руху[4].

Немає сумнівів у тому, нині час загострилися суперечності в економічному

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ

розвитку регіонів, які обумовлені інвестиційною діяльністю. Підтвердженням сказаного є те, що доволі швидкі темпи освоєння капітальних інвестицій в регіонах не завжди обумовлюють очікуване високе зростання валового регіонального продукту (табл. 1).

Таблиця 1

Середні темпи зростання освоєних капітальних інвестицій та валового регіонального продукту за регіонами у період 2004-2008 рр. [5]

	Освоєно (використано) капітальних інвестицій млн.грн.		Валовий регіональний продукт у розр. на одну особу грн.		Середній темп зростання	
	2004	2008	2004	2008	Капітальних інвестицій	Валового регіонального продукту у розр. на одну особу
Україна	48792,9	272074,1	7273	20495	153,67%	129,56%
Автономна Республіка Крим	1649,1	9889,5	4951	13898	156,49%	129,44%
Вінницька	708,9	5486,9	4700	12061	166,80%	126,57%
Волинська	691,4	3917,0	4771	12340	154,28%	126,82%
Дніпропетровська	3754,1	21038,8	8609	30918	153,86%	137,66%
Донецька	4904,3	26514,3	9713	26028	152,48%	127,94%
Житомирська	572,6	4380,6	4397	11545	166,31%	127,29%
Закарпатська	817,1	3777,2	4238	10626	146,63%	125,84%
Запорізька	1718,2	8444,9	8093	23232	148,90%	130,17%
Івано-Франківська	1137,9	7103,9	5238	12940	158,07%	125,37%
Київська	1833	18926,0	6652	20593	179,26%	132,65%
Кіровоградська	920,4	3564,4	5122	13515	140,28%	127,45%
Луганська	2210,6	10635,8	5973	18338	148,10%	132,37%
Львівська	2473,6	12696,3	5396	13902	150,52%	126,69%
Миколаївська	1214,9	5006,5	6424	16175	142,48%	125,97%
Одеська	3103,1	14666,1	7028	19638	147,44%	129,29%
Полтавська	1926,1	10337,7	8841	22476	152,21%	126,27%
Рівненська	1390,8	4204,4	4817	12217	131,86%	126,20%
Сумська	708,1	3887,4	5009	13622	153,07%	128,42%
Тернопільська	420	3172,1	3516	9688	165,78%	128,84%
Харківська	3558,7	13424,5	7182	21294	139,36%	131,22%
Херсонська	537,9	4407,5	4546	11944	169,19%	127,32%
Хмельницька	1340	5437,4	4549	11932	141,93%	127,26%
Черкаська	1614,3	5814,6	4853	14581	137,76%	131,66%
Чернівецька	392,2	4483,0	3589	9771	183,87%	128,45%
Чернігівська	850,9	3592,5	5163	13213	143,34%	126,48%
м.Київ	8059,4	55468,4	23130	61592	161,97%	127,74%
м.Севастополь	285,4	1796,4	5847	16592	158,39%	129,79%

Так, суттєве зростання капітальних інвестицій у Чернівецькій (183,87%), Київській (179,26%) та Херсонській (169,19%) областях не забезпечили відповідного зростання валового регіонального продукту, який пропорційно зростав у Дніпропетровській області. У Закарпатській, Запорізькій, Кіровоградській, Миколаївській, Рівненській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській та Чернігівській областях збільшення одного показника забезпечувало відповідну тенденцію іншого (рис. 1).

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ

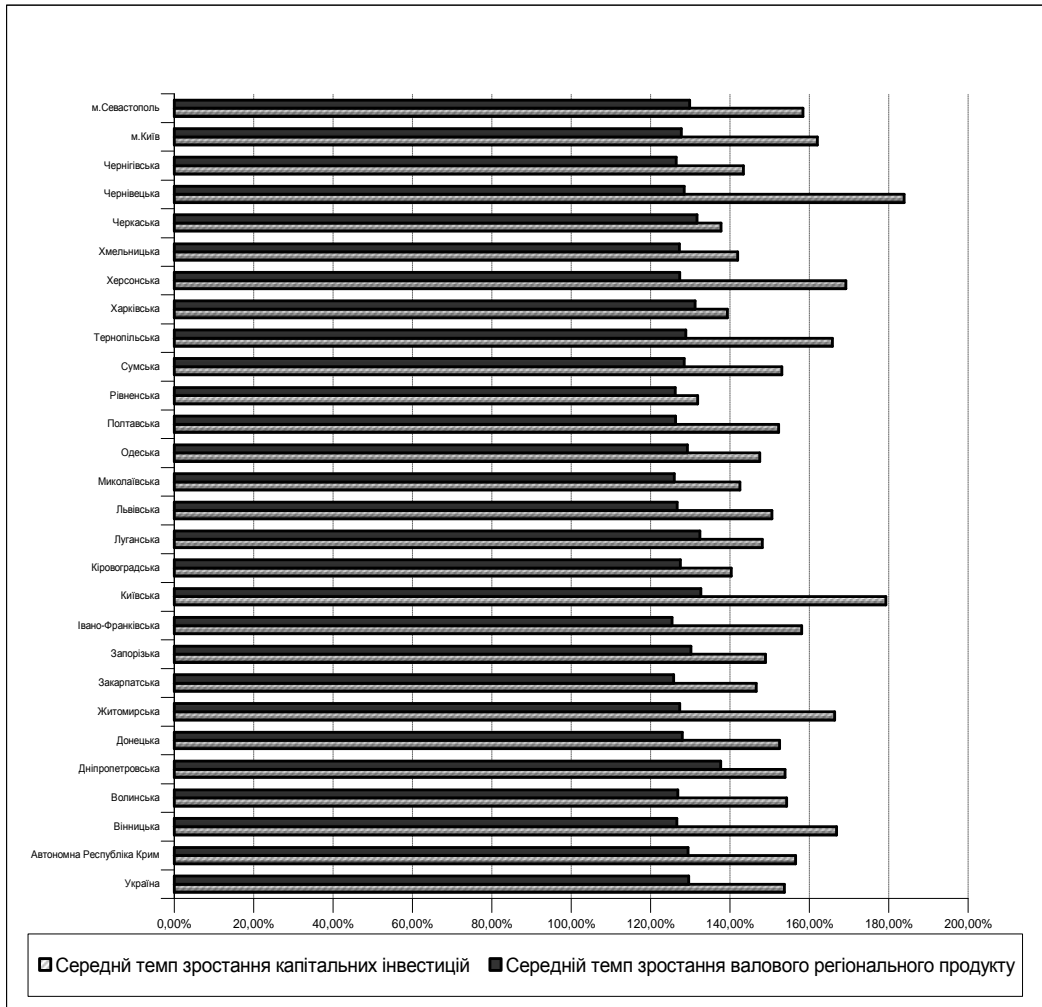

Рис. 1. Середні темпи зростання валового регіонального продукту та капітальних інвестицій

Нами встановлено, що останнім часом сформувалися такі суперечності економічного розвитку регіонів України, пов'язані з інвестиційною діяльністю:

• суперечності між загальнонаціональними економічними інтересами в обсязі, темпах та якості освоєння інвестицій й економічними інтересами регіону щодо реалізації аналогічних завдань, або національно-регіональні суперечності, які полягають насамперед у тому, що потреби у реалізації загальнонародних інтересів не збігаються з потребою у реалізації тих чи інших економічних інтересів окремих регіонів;

• суперечності між потребою у здійсненні тієї чи іншої інвестиційної діяльності в регіонах та недостатніми її фактичними обсягами в результаті недостатньо обґрунтованої та незначної за обсягами інвестиційної діяльності;

• суперечністю між намаганнями зберегти самобутність і традиції регіону при залученні інвестицій та прагненнями до уніфікації при їх освоєнні;

• суперечністю між намаганнями інвесторів вкласти інвестиції у найбільш прибуткові види діяльності індустріальної складової економіки і державницькими інтересами щодо необхідності вкладати інвестиції у розвиток економіки знань, що дасть змогу отримувати прибутки у більш віддаленій перспективі;

• суперечності між власниками ресурсів регіону, насамперед земельних ресурсів, та інвесторами, які мають потребу у цих ресурсах для здійснення інвестування.

Є ще багато інших суперечностей, пов'язаних з інвестиційною діяльністю, без розв'язання яких неможливо активізувати розвиток економіки регіонів.

Ми поділяємо точку зору Я.Жаліло, який вважає, що довгострокові системні суперечності стали підґрунтям економічної дестабілізації в Україні. Вважаємо, що окремі з них пов'язані з суперечностями, які виникають у процесі здійснення інвестиційної діяльності. Я.Жаліло виокремлює такі важливі системні суперечності, які впливають на розвиток економіки регіонів України:

1. Надмірна частка споживання та недостатні обсяги нагромадження в умовах нерозвиненості внутрішнього ринку, що призвело до необхідності покриття надлишку внутрішнього попиту за рахунок випереджаючого зростання імпорту, а відтак - стабільного погіршення сальдо зовнішньої торгівлі та ризиків валютної дестабілізації. Протягом 2003-2007 рр. номінальні доходи населення зросли в 4,2 разу, реальні - в 2,1 раза, а реальний ВВП - лише в 1,4 раза.

2. Суттєве посилення податкового тиску на економіку. За чотири роки темпи приросту чистих податків на прибутки склали 64,2% порівняно з 2004 р. Зазначений показник утричі перевищує зростання ВВП за аналогічний період, що є наслідком безкомпромісної боротьби уряду з пільговими режимами оподаткування та стійким прагненням до збільшення розмірів податкових платежів.

3. Інституційна нерозвиненість фінансової системи та вузькість механізмів рефінансування банківської системи, що зумовили надмірну вартість фінансових ресурсів усередині країни та, за стрімкого зростання попиту на кредитні ресурси, обумовили активний вихід комерційних банків на зовнішні ринки запозичень.

4. Несприятливі умови для довгострокового інвестування, що зумовило переважаючу інвестиційну привабливість секторів з високою ліквідністю та якнайшвидшим обігом коштів: протягом 2005-2008 рр. інвестиції в промисловість зросли в 1,4 раза, тоді як в операції з нерухомістю - в 1,8 раза, фінансову діяльність - 2,1 раза, роздрібну торгівлю - майже утричі. Випереджаючі темпи інвестування в сектори, які здійснюють перерозподіл сукупного продукту, над інвестиціями у виробництво останнього посилювали

ризика нестабільності фінансової системи та інфляційний потенціал, який формується внаслідок перевищення сукупного попиту над пропозицією.

5. Концентрація експортної спеціалізації України на невеликій кількості товарних груп, насамперед – низькотехнологічного та сировинного характеру, в умовах експортоорієнтованої моделі розвитку економіки, за значної частки товарів з високим рівнем доданої вартості в імпорті. За умов зростання відкритості економіки це сформувало високу залежність економічної динаміки та фінансового становища від кон'юнктури зовнішніх ринків і зумовило хронічне нарощування дефіциту зовнішньої торгівлі.

6. Збереження високого рівня ресурсо- та енергоємності виробництва. Частка проміжного споживання в структурі випуску в 2008 р. була співставною з рівнем 2002-2003 рр. (60,3 %). При цьому тенденція нарощування питомої ваги валової доданої вартості в 2006-2007 рр. виявилася нетривалою [3].

7. Зазначимо, що в останні роки урядом не було вжито радикальних системних дій щодо подолання зазначених суперечностей. Крім того, було припущено ряд прорахунків у національній і регіональній економічній політиці, які спричинили посилення кризових проявів [3]. По-перше, зберігався високий рівень фіскального вилучення коштів на потреби споживання. По-друге, відбувалося затягування запровадження дієвих заходів щодо регулювання зовнішніх запозичень вітчизняних суб'єктів господарювання, що зумовлювало ревальваційний тиск з боку припливу на ринок «коротких грошей» і, зрештою, спричинило надмірне нагромадження зовнішніх зобов'язань, що погіршило фінансову надійність позичальників. По-третє, під впливом тимчасових тенденцій на валютному ринку та з міркувань запобігання інфляційним тенденціям навесні 2008 р. було прийнято рішення про офіційну ревальвацію гривні, а НБУ не протидіяв подорожчання гривні на валютному ринку значно вище за офіційний курс. Це сприяло погіршенню умов торгівлі та зовнішньоторговельного сальдо, заклало підґрунтя глибини наступного девальваційного падіння. По-четверте, за умов перевищення фіскальних надходжень над запланованими не було прийнято рішень щодо напрямів ефективного витрачання фіскального надлишку. Відтак суттєву частину коштів було заморожено на єдиному казначейському рахунку, що спричинило поточну демонетизацію економіки за одночасного формування інфляційного монетарного «навісу».

Сказане засвідчує, що сьогодні важливо детально дослідити суперечності, що виникають у процесі здійснення інвестиційної діяльності, та їх зв'язок з системними суперечностями національної економіки. Тільки такі дослідження дадуть змогу розробити дієві заходи, спрямовані на активізацію розвитку економіки регіонів.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що залучення інвестицій у регіони України не завжди призводить до їх інтенсивного економічного зростання, а при цьому часто ще більше деформує регіональні розбіжності та

поглиблює міжрегіональну диференціацію, обумовлюючи тим самим зростання загрози національній безпеці. Розв'язання цих суперечностей сприятиме зняттю перешкод для економічного росту регіонів, створення сприятливих умов та факторів для ведення інвестиційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол.ред. В.Т.Буселс]. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Возна Л.Ю. Основні суперечності та перспективи використання соціально-економічного потенціалу регіонів України // Стратегічні пріоритети. – 2009. - №1(10). – С.167-174.
3. Жаліло Я. Економічна криза в Україні. Виміри. Ризики. Перспективи: [Електронний ресурс] / Ярослав Жаліло. – Режим доступу: <http://www.nam.org.ua/congress/?news=8>
4. Мочерний С.В., Довбенко М.В. Економічна теорія: теорія: Підручник. — К.: Видавничий центр «Академія», 2004. — 856 с.
5. Статистичний збірник "Регіони України" 2008 [Текст]: у 2 т./[за ред.О.Г. Осауленка; відп. за вип. Н. С. Власенко]. - К. : Держкомстат України. Ч. 2. - 2008. - 803 с.